

مقدمه

یکی از مهمترین اولویتهای دولت ترامپ که در مبارزات انتخاباتی بر آن تاکید داشت، مبارزه با داعش بود. از طرف دیگر مقامهای دولت ترامپ برای محدود کردن نفوذ ایران در منطقه نیز تاکید دارند. شاید به همین خاطر است که اولین مقصد مسافرت خارجی دونالد ترامپ به عنوان چهل پنجمین رئیس جمهور آمریکا، عربستان سعودی بود که سفری غیر معمول برای روسای جمهوری آمریکا در ابتدای ورودشان به کاخ سفید به شمار می‌رود. ترامپ یکی از راهکارهای شکست داعش را افزایش نقش کشورهای متحد آمریکا در منطقه می‌داند و به این منظور بر تشکیل ائتلاف منسجمی از کشورهای منطقه تاکید دارد که علاوه بر مقابله با تروریسم، سدی در برابر نفوذ ایران تشکیل دهند. با این حال سیاستها و اقدامات غیرمعمول ترامپ باعث شد تا برخلاف تبلیغات پرهیاهو در مورد ایجاد ائتلافی منسجم از کشورهای اسلامی در منطقه خاورمیانه، شکافهای عمیقی که در بین کشورهای منطقه وجود داشت تعمیق شود و در نهایت به یک بحران بیانجامد. با گذشت بیش از ۲۰

روز از سفر ترامپ به عربستان، برخی تحلیلگران رخدادهای در خاورمیانه را پیامد این سفر تلقی می‌کنند.

نشست ریاض

عربستان چندین هفته پیش از سفر ترامپ در تدارک بود تا با دعوت از سران تمامی کشورهای اسلامی به جز ایران و با برگزاری جلسات مجلل جایگاه خود به عنوان قدرت برتر منطقه‌ای را به رخ بکشد و به ویژه ائتلافی منسجم علیه ایران را شکل دهد. این اقدام در راستای تحرکات دیپلماتیک کشورهای عربی و اسرائیل از زمان روی کار آمدن دولت ترامپ بوده که محور آن درخواست از آمریکا برای مقابله با ایران است. بر مبنای گفتگوهای صورت گرفته میان دولت ترامپ و متحدین آمریکا در منطقه خاورمیانه، به نظر می‌رسد سیاست جدیدی در خاورمیانه در حال شکل گرفتن است که بر اساس آن جبهه متحدی از کشورهای عربی، اسرائیل و حتی ترکیه در برابر ایران تشکیل شود تا نوع جدیدی از مهار ایران را اجرایی کند.

پیامدهای سفر ترامپ

مقامهای دولت ترامپ امیدوار بودند با تشکیل جبهه متحد عربی-اسلامی علیه ایران بتوانند تا حد زیادی ایران را در منطقه خاورمیانه در انزوا قرار دهند. با این حال خوشبینی‌های ترامپ بدون در نظر گرفتن این واقعیت است که جبهه عربی-اسلامی خود شکافها و اختلافهای عمیقی دارد و حتی پر رنگ کردن تهدید ایران نیز نمی‌تواند باعث شود این اختلافها کنار گذاشته شوند.

اولین و مهمترین پیامدی که می‌توان به دنبال سفر ترامپ به منطقه خاورمیانه مشاهده کرد، بحران ایجاد شده بین قطر از یک طرف و عربستان، امارات، مصر و بحرین از طرف دیگر است. قطر همواره در سالهای گذشته با عربستان چالش و حتی تنش را تجربه کرده بود. قطر یکی از مهمترین حامیان اخوان المسلمین است که این امر اتحاد با حضور مصر و امارات را با مشکل مواجه می‌کند. از طرف دیگر قطر روابط خوبی با ایران دارد و سیاستهای عربستان را در افزایش دشمنی با ایران مورد انتقاد قرار داده است. یکی از مهمترین و جنجالی ترین انتقادات مربوط به اظهارات امیر قطر در خبرگزاری رسمی این کشور بود که بهانه اقدامات تند عربستان علیه این کشور شد (The National, May 25, 2017).

در گذشته تنشهای میان قطر و عربستان در سطح سیاسی و سخنان تند باقی می‌ماند اما این بار عربستان و دیگر کشورهای عرب همسایه قطر با متهم کردن قطر به حمایت از تروریسم و با قطع مناسبات سیاسی خود و بستن مرزهای زمینی، هوایی و دریایی این کشور را با یکی از سخت ترین فشارهای اقتصادی در طول حیاتش مواجه کردند. از طرف دیگر زمینه

در چنین فضایی ترامپ در اولین سفر خارجی خود در مقام ریاست جمهوری وارد ریاض شد و در نشستهای دو جانبه و چند جانبه‌ای شرکت کرد که هدف اصلی آنها مقابله با تروریسم اعلام شد اما در واقع محوریت آن را مقابله با اقدامات ایران در منطقه تشکیل داد. در این رابطه دو نشست شورای همکاری خلیج فارس و نشست سران کشورهای اسلامی که با حضور ترامپ تشکیل شد بسیار حائز اهمیت است. در نشست اول محوریت بحث مورد نظر آمریکا قطع ریشه‌های مالی گروههای تروریستی بود و مقرر شد مرکزی در ریاض برای شناسایی و قطع جریانهای مالی تشکیل شود.^۱ در نشست دوم که بسیاری از سران کشورهای اسلامی حضور داشتند عمده محور سخنرانی ترامپ توجیه ائتلاف ضد ایرانی بود که آمریکا در فکر تشکیل آن است. در این سخنرانی مشخص شد که تعریف ترامپ از تروریسم تنها شامل افراط گرایی گروههای سنی نظیر داعش نمی‌شود بلکه گروههای شیعی را نیز در بر می‌گیرد (Beinart, MAY 21, 2017). این نشست اهمیت دیگری نیز برای ترامپ داشت. وی تلاش کرد با حضور رهبران کشورهای مسلمان زمینه سازی برای حل بحران اسرائیل و فلسطین را ایجاد کند. اکثر مقامها و تحلیلگران سیاسی در آمریکا عمده مشکل باقی مانده در این بحران را سرزمینهایی می‌دانند که برای مسلمانان مقدس است و اسرائیل نیز حاضر به هیچ نوع مذاکره‌ای در مورد آنها نیست. ترامپ امیدوار بود با حضور رهبران کشورهای اسلامی بتواند زمینه برای تاثیرگذاری آنها بر فلسطینیان بیابد.

۱. نگاه کنید به وب سایتی که عربستان برای نمایش هر چه بیشتر نشستها ایجاد کرد:

<https://www.riyadhsummit2017.org/>

برخورد نظامی با این کشور بیش از هر زمان دیگری شده است.

از دید تحلیلگران یکی از دلایل برخورد تند عربستان با قطر، سیاست‌های ترامپ است که باعث شده این کشور در اتخاذ چنین تصمیماتی جسورانه عمل کند. بعد از سفر ترامپ مقام‌های سعودی بیش از هر زمان دیگری احساس قدرت می‌کنند و در صدد افزایش قدرت منطقه‌ای و برخورد جدی با مخالفان خود در شورای همکاری خلیج فارس هستند (Esfandiary and Tabatabai, June 6, 2017).

موضعگیری ترامپ تا حد زیادی تایید کننده اقدامات عربستان است. وی بلافاصله بعد از تحریم همه جانبه قطر توسط عربستان و برخی دیگر از کشورهای عربی چندین توثیت منتشر کرد که متن آنها نشان دهنده تایید اقدام عربستان و حتی پشتیبانی از این کشور بود. وی در یکی از این توثیتها نوشت: «در سفر اخیرم به خاورمیانه اعلام کردم دیگر نمی‌توان کمک مالی به ایدئولوژی افراط گرایانه را تحمل کرد. رهبران (عرب) انگشت اتهام را به سمت قطر گرفتند. نگاه کنید!»^۲ این توثیت بیانگر آن است که حتی در نشست ترامپ با رهبران کشورهای عربی به اختلاف شدید این کشورها بر سر پشتیبانی قطر از اخوان المسلمین اشاره شده و حتی شاید بتوان تنش پیش آمده در ملاقات دو جانبه امیر قطر با ترامپ در حاشیه نشستهای ریاض را تا حدی نشانه این امر دانست (Riedel, May 30, 2017).

2. "During my recent trip to the Middle East I stated that there can no longer be funding of Radical Ideology. Leaders pointed to Qatar - look!", Donald J. Trump Verified account @realDonaldTrump.

ترامپ در چندین توثیت دیگر نیز از اقدام عربستان دفاع کرد. این امر در حالی است که یکی از بزرگترین پایگاه‌های نظامی آمریکا در قطر قرار دارد و این کشور یکی از متحدین نزدیک آمریکا محسوب می‌شود. وی چند روز بعد از این توثیت نیز در جمع خبرنگاران در کاخ سفید گفت که قطر به طور تاریخی از تروریسم در سطح بالایی حمایت مالی کرده است. وی تاکید کرد زمان آن فرارسیده که حمایت قطر از تروریسم پایان بگیرد (Fabian and Mitchell, 9 June 2017).

این موضعگیری ترامپ در حالی مطرح شد که مقام‌های وزارت خارجه آمریکا و پنتاگون موضعی کاملاً متفاوت داشتند. از جمله رکس تیلرسن، وزیر امور خارجه، در سخنانی خواهان پایان دادن به تحریم قطر از سوی همسایگان عربش شد. به گفته وی، این تحریم‌ها، آمریکا و فعالیت‌های بین‌المللی را متضرر می‌کند و بر مبارزه با داعش تاثیر دارد (DeYoung and Raghavan, June 9, 2017).

پنتاگون همزمان با انتشار توثیت‌های ترامپ از قطر به دلیل میزبانی نیروهای نظامی آمریکا و تعهد پایدار این کشور برای امنیت منطقه تجلیل کرد. از طرف دیگر جف دیویس، سخنگوی وزارت دفاع آمریکا با انتشار بیانیه‌ای تاکید کرد اگر چه عملیات کنونی از پایگاه هوایی العبید با اختلال یا محدودیتی روبرو نشده اما شرایط به سمتی می‌رود که امکان برنامه ریزی و طراحی عملیات بلندمدت برای آمریکا در منطقه را با مشکل مواجه می‌کند (Stewart, June 6, 2017).

تناقض در دیدگاه‌های ارائه شده میان مقام‌های آمریکایی می‌تواند بیانگر اختلافی جدی میان ترامپ به عنوان رئیس جمهور و ساختار آمریکا (Deep State)

سیاست‌های ترامپ و بحران قطر ۴

دارد تا به نوعی مانع اقدامات تندتر عربستان نشود. با این حال آمریکا در داخل دچار چند دستگی و بحرانهایی است که ترامپ به وجود آورده و هنوز موضع منسجمی را اعلام نکرده است. بحران قطر یکی از رویدادهایی است که شکاف شدید میان ترامپ و ساختار آمریکا را نشان می‌دهد. در موارد مختلف ساختار آمریکا قدرتمند تر و موثر تر از ترامپ عمل کرده و به نوعی اقدامات ترامپ را خنثی نموده است. این در حالی است که پشتوانه اقدامات عربستان ترامپ است. اگر در روزهای آینده ساختار آمریکا بتواند بر ترامپ فائق آید، قطر بازنده بحران کنونی نخواهد بود.

۳. استمرار بحران قطر کاملاً به ضرر عربستان و حتی سیاستهایی است که آمریکا دنبال می‌کند. قطر ناچار به جایگزینی عربستان با کشورهای دیگر است و مهمترین جایگزین برای این کشور ایران است. هر چه بحران قطر عمیق تر و طولانی تر شود، مناسبات ایران و قطر و ایران و ترکیه از طرف دیگر، می‌تواند عمق بیشتری پیدا کند. در واقع رویدادهای بعد از سفر ترامپ به عربستان نه تنها باعث انزوای ایران نشد بلکه باعث شد زمینه قدرتمندی برای تعامل بیشتر ایران با قطر و ترکیه شکل بگیرد.

۴. آمریکا تکیه زیادی بر متحدین عرب خود در منطقه در پیشبرد سیاستهایش دارد اما موضعگیریهای ترامپ باعث می‌شود اعتماد به این کشور تا حد زیادی در بین رهبران عرب منطقه از بین برود. برای مثال، یکی از اقدامات قطر بدنبال بحران ایجاد شده با کشورهای عرب همسایه‌اش، سفر وزیر خارجه قطر به روسیه بود که به نوعی شاید گویای جوابی به سخنان ترامپ باشد و اینکه این کشور بدنبال جایگزینی برای آمریکاست.

باشد. سیاست پایدار آمریکا در منطقه خاورمیانه همواره بر جلوگیری از برهم خوردن نظم منطقه و شکلگیری قدرت هژمون قرار داشته است و به همین خاطر در گذشته و در دولتهای قبل از ترامپ اجازه داده نمی‌شد تنشهای میان کشورها تا حد خطرناکی افزایش یابد. در حال حاضر ساختار و نهادهای قدرتمند داخل آمریکا نظیر پنتاگون همچنان هر نوع برخوردی در منطقه میان متحدین آمریکا را برای منافع آمریکا مضر می‌دانند اما ترامپ موضعی برخلاف آنها را اعلام کرده است.

به طور کلی می‌توان پیامدهای زیر بدنبال سفر ترامپ و موضعگیری اخیر وی در منطقه را در نظر گرفت:

۱. آمریکا به دنبال افزایش انسجام و ائتلاف کشورهای منطقه برای مقابله با داعش و ایران بود و محور سفر ترامپ به عربستان نیز بر همین امر قرار داشت. اما در عمل این ائتلاف تا حد زیادی به خاطر موضعگیریهای نسنجیده ترامپ تضعیف شد. از یک طرف شکاف در شورای همکاری خلیج فارس تشدید شد که در یک طرف آن قطر، عمان و کویت و در مقابل عربستان و دیگر کشورهای عضو قرار دارند. از طرف دیگر تنشها میان سران کشورهای اسلامی عمدتاً بر سر اخوان المسلمین افزایش یافته و باعث شده تا ترکیه حتی از حمایت نظامی از قطر سخن بگوید.

۲. فشار اقتصادی بر کشور ثروتمندی همچون قطر نمی‌تواند در میان مدت تاثیر زیادی داشته باشد. انتظار می‌رفت که اقدامات تند عربستان به تحریم اقتصادی و قطع مناسبات سیاسی محدود نشود و در نهایت به اقدامی نظامی یا تلاش برای تغییر حاکمان قطر بیانجامد. این امر تا حد زیادی به آمریکا بستگی

۴. جسور شدن عربستان و اقدامات این کشور که حاکی از اعتماد زیاد مقامهای سعودی به پشتیبانی آمریکاست باعث می‌شود تا عربستان محافظه‌کاری گذشته را نداشته باشد و برای کنار زدن رقبای خود از هیچ اقدامی چشم‌پوشی نکند. این امر شرایط منطقه را در آینده خطرناک‌تر و پیچیده‌تر خواهد کرد. در حالی که سیاست آمریکا در منطقه خاورمیانه همواره حفظ نظم و موازنه و جلوگیری از افزایش تنشهای جدی بوده است.

منابع:

1. Beinart, Peter (MAY 21, 2017), Trump Turns Politically Correct in Saudi Arabia, the Atlantic, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/05/trump-saudi-arabia-islam/527547/>.
2. The National (May 25, 2017), Qatar claims emir's Iran comments had been faked, <http://www.thenational.ae/world/middle-east/qatar-claims-emirs-iran-comments-had-been-faked>.
3. (Esfandiary, Dina) and (Tabatabai, Ariane M). (June 6, 2017), The Gulf Widens; the Roots of the Regional Spat with Qatar, Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2017-06-06/gulf-widens>.
4. Riedel, Bruce (May 30, 2017), In wake of Trump visit, Saudi-led Sunni bloc already splintering, Al-monitor, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/05/saudi-arabia-sunni-bloc-trump-visit-split-iran-qatar.html#ixzz4jgSHKBM4>.
5. Fabian, Jordan and Mitchell, Ellen (9 June 2017), Trump blasts Qatar hours after Tillerson urges end to blockade, the Hill, <http://thehill.com/homenews/administration/337162-trump-blasts-qatar-for-funding-terrorism>.
6. DeYoung, Karen and Raghavan, Sudarsan (June 9, 2017), Trump seems to undercut Tillerson's remarks on Qatar, Washington Post, https://www.washingtonpost.com/world/arab-countries-place-dozens-on-new-qatar-terror-list-deepening-dispute/2017/06/09/fd727fab-e750-4 added-ac23-26256e8e0493_story.html?utm_term=.6df7e6300a53
7. Stewart, Phil (June 6, 2017), U.S. military praises Qatar, despite Trump tweet, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-usa-pentagon-idUSKBN18X2G2>

